

sebojno diskusijo in kritiko, z opozarjanjem na te in drugačne strani problema pridemo do najbolj pravilne rešitve, do rešitve, ki bo najbolj v skladu z dejstvi in ki bo dopuščala največje razumevanje resničnosti. Zato bi si, se mi zdi, očitke o dogmatizmu lahko prihranili.

Vasilij Melik

GLOSE IN KOMENTARJI

DVE VPRAŠANJI

Ni da bi se človek prepiral s pisateljem Marjanom Rožancem o *Kulturniškem humanizmu* (glej *Perspektive* št. 14, str. 478—482) in sledil avtorjevi zamotani sofistični ekvilibristiki, že zato ne, ker se po Rožančevem mnenju »humanost začne šele z umazanimi rokami, z udeležbo v družbenem dogajanju, z njegovim (človekovim) preходом iz sebe samega v svet, iz privatnosti v zgodovino«. Zakaj, če človek moralno onečedi samega sebe in tudi druge od vrha pa do tal in če si v družbenem dogajanju umaže roke (včasih celo s krvjo) zaradi fiksne ideje, prebiti se iz privatnosti v zgodovino, je po Rožančevem mnenju na najboljši poti, da postane humanist sodobnega in perspektivnega kova. Kajti človek, »ki vse svoje žiljenje preživi v soglasnosti s svojimi osebnimi moralnimi imperativi in svojo dejavnost zaključuje v ozkem krogu svojega osebnega speta, v ljubezni z ženo in v skrbi za lastno družino, medtem ko se nikdar ne vključi v dogajanje za zadnjo vaško hišo, ni brez krivde kriv. Narobe: ta človek se ob vseh svojih nesrečah v družbi — denimo na fronti, ko stopi predenj nacist — srečuje s svojo lastno krivdo — družba je namreč tudi njegov rezultat, družba je njegova tako temeljna resnica, da za njegovo moralno čistost ne zadostuje izpolnjevanje dolžnosti v okvirih privatnega sveta, ker bi sicer sploh ne bilo krivca za družbeno zlo in bi bilo družbeno zlo s temi moralnimi principi takorekoč dopuščeno.« Zdaj pa pazite, zakaj Rožančeva dialektična moralka se požene še više in nam zatrjuje: »Ta človek se srečuje z nacistom kot svojim mlajšim bratom, ki je v času njegove družbene odsotnosti in brezbriznosti postal odrasel zločinec, tako da na njegovi nedolžnosti — zlasti še takrat, kadar za njegovo žiljenjsko resničnostjo in njegovim moralnim likom stoji umetnikova moralna odgovornost in njegova svobodna izbira — ne moremo graditi humanizma: — ta človek je namreč s svojim žiljenjem izven družbenega dogajanja še najbolj odgovoren za vsakršno nečlovečnost.«

Tako Marjan Rožanc leta 1962. Če natanko razmislimo o Rožančevi zapleteno formulirani tezi, oziroma o izhodišču njegove teze, moramo ugotoviti, da pisec članka poizkuša pledirati za družbeno angažiranost vsakega posameznega človeka. Toda iz njegovih besed je razvidno, da ima naš pisec v mislih *apriorno* angažiranost. Zato se kaj malo meni za moralno in idejno vsebino te angažiranosti, sicer ne bi pomešal nacističnega človeka, ki se v svojem življenju resda ni družbeno angažiral, a je kasneje postal žrtev nacističnega, »svojega mlajšega brata«, kot pravi naš pisec. Nacistova žrtev se ni družbeno angažirala, zato pa se je nacist angažiral toliko bolj, resda na negativnem polu človeške in družbene morale, kar pa na žalost Rožanca v raziskovanju problema neangažiranega in angažiranega človeka sploh ne zanima. Nacistovo prebijanje iz

sveta privatnosti v zgodovino pa je, kot vemo, zločin nad človekom in človeštvom. In to prebijanje je vsekakor večji greh, kakor pa je pred zgodovino greh neangažiranega človeka. Tega razločka ne velja pozabiti in zanemariti v takem razpravljanju, kakršno je Rožančevo, ki ustvarja enačaj med volkom in jagnjetom. Slej ko prej moramo misliti na vsebino in cilj družbene angažiranosti, sicer se lahko pripeti neljuba pomota in neljub nesporazum. Naš pisec namreč kratko in malo pozablja, da so se tako množice kakor tudi izbrani kulturni duhovi po vsej Evropi bojevali proti nacionalnemu socializmu in da ta boj pomeni osrednje dogajanje v evropski zgodovini od dvajsetih let dalje. Ne glede na trenutne poraze ta boj ni ponehal vse do zmage nad hitlerizmom. Vprašanje krivde evropskih množic in evropskega intelektualca zaradi zmage hitlerizma v Nemčiji je v tolikšni meri kompleksno, da ga ne more razrešiti en sam, in to somnambulni člančič, ki izenačuje vse, kar se mu zljubi izenačevati zaradi cenene demagogije. Ali Rožanc ve, da so v boju proti hitlerizmu poginili milijoni ljudi tudi zaradi soglasnosti s svojimi osebnimi moralnimi imperativi, zaradi »ljubezni z ženo« in zaradi »skrbi za svojo lastno družino«? Ali Rožanc ve, da milijoni ljudi tudi za ceno svojega življenja in strašnih smrtnih muk niso hoteli pristati na to, da bi bil nacist njihov »mlajši brat«? Ali so ljudje, ki so zgoreli v krematorijih, se zadušili v dušegubkah ali pa obležali razmesarjeni ob kolih in zidovih evropskih vasi in mest res bili »zunaj družbenega dogajanja« in so zato še po svoji mučeniški smrti najbolj »odgovorni za vsako nečlovečnost«?

Naj nam pisatelj Marjan Rožanc odgovori na vprašanje: kako se lahko človek, ki »svojo dejavnost zaključuje v ozkem krogu svojega osebnega sveta« nenadoma znajde na fronti, »ko stopi predenj nacist«? Kakšen mistični zlodej pa ga je pognal iz ozkega osebnega sveta na fronto, kjer se mora bojevati z nacistom? Zakaj se je ta nesrečni človek nenadoma odrekel »ljubezni z ženo« in »skrbem za lastno družino« in se kratko in malo odpravil na fronto? Ali res samo zato, da se na fronti sreča s svojo lastno krivdo in potrdi novo moralko Marjana Rožanca? Ali pa se je morebiti odpravil v boj zaradi nostalgije za »mlajšim bratom« nacistom?

Zdi se, da je Marjan Rožanc napisal svoje razmišljanje v divjem in strastnem ognju, želeč se prebiti iz privatnosti v zgodovino, in v himnični razgretosti, postati družbeno angažiran, pa čeprav z umazanimi rokami. Ker se teh in takih rok v sodobnem svetu ne manjka, bi bilo nemara prav, če nam Marjan Rožanc odgovori še na vprašanje: kdo pa je tisti prerok, ki ukazuje, da se mora vsaka družbena angažiranost začeti z umazanimi rokami, in ki zapoveduje, da je treba združevati boj za človeške in demokratične ideale s krvavo rihto? Ali res moramo iskati pot iz sodobne družbene in moralne problematike v stolpu slonokoščenem na eni in v teoriji umazanih rok na drugi strani?

♂